

МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Марія Нікольченко

Моїм батькам присвячується!

**ПОСТАТЬ В'ЯЧЕСЛАВА ПОТАПЕНКА
В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ
ПОМЕЖІВ'Я ХІХ–ХХ СТОЛІТЬ**

Монографія

Київ
Видавництво Ліра-К
2022

УДК 821.161.2-1/-6 Потапенко В.

Н63

*Друкується за ухвалою Вченої ради
Маріупольського державного університету
(протокол № 12 від 23 червня 2021 р.)*

Рецензенти:

Вінтонів Михайло Олексійович, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови Київського університету імені Бориса Грінченка;

Семашко Тетяна Федорівна, доктор філологічних наук, професор кафедри журналістики та мовної комунікації Національного університету біоресурсів і природокористування України;

Чорний Ігор Віталійович, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри українознавства Харківського національного університету внутрішніх справ.

Нікольченко М.

Н63

Постать В'ячеслава Потапенка в українській літературі поміжів'я XIX–XX століть : монографія. Київ: Видавництво Ліра-К, 2022. 184 с.

ISBN 978-617-520-247-0

У монографії на основі літературознавчих джерел та архівних матеріалів вперше в українському літературознавстві здійснюється цілісне й системне дослідження художнього масиву творчості В'ячеслава Потапенка (проза, драматургія, поезія, публіцистика). На рівні мікроаналізу прокоментовано ідейно-тематичний зміст, жанрово-композиційну структуру, домінантні засоби образо- й характеротворення письменника, визначено реалізоцентричні вектори та підгрунття модерністської стилістики його творів, переважна більшість яких уводиться до наукового обігу вперше. Художня спадщина митця вперше розглядається у контексті розвитку полістильової моделі (романтизм, реалізм із ознаками неореалізму, неоромантизму, імпресіонізму, психологічного письма) в українській літературі поміжів'я XIX–XX століть. У монографії представлено першу спробу комплексного прочитання формозмісту творів В. Потапенка, специфіки художнього інструментарію, мистецького світу письменника. Заакцентовані аспекти індивідуально-авторської поетики осмислюються в тогочасному літературному процесі як синкретична стильова модель, а мистецька самодостатність творів прозаїка та драматурга репрезентується крізь виміри домінантних критеріїв художності. У монографії визначається місце і роль літературної спадщини В. Потапенка у розвитку вітчизняного письменства.

УДК 821.161.2-1/-6 Потапенко В.

ISBN 978-617-520-247-0

© Нікольченко М., 2022

© Видавництво Ліра-К, 2022

ЗМІСТ

Передмова	4
Розділ 1. Генеза та естетична природа художнього мислення В'ячеслава Потапенка	8
Розділ 2. Еволюція жанрово-стильових модифікацій малої прози письменника	44
Розділ 3. Драматургія В. Потапенка в літературно-мистецькому процесі	101
3.1. Творча історія драми і трагедії письменника, їхні джерела та імпульси	103
3.2. Художні пошуки драматурга в комедійному жанрі	144
Післямова	156
Список використаної літератури та джерел	164

ПЕРЕДМОВА

Усебічне й ґрунтовне висвітлення історії українського письменства кінця ХІХ–початку ХХ століття не перестає бути актуальною проблемою нашого літературознавства, незважаючи на те, що до наукового обігу вже повернено імена цілої плеяди митців, чия творчість раніше або фальсифікувалася, або згадувалася побіжно. Так, лише за останні роки з'явилася низка досліджень, у яких із позицій сьогодення з'ясовано художньо-естетичні й проблемно-філософські доміанти творчого доробку М. Яцківа, Л. Яновської, Є. Мандичевського, О. Плюща, Н. Кибальчич та інших. Тим часом існує нагальна потреба наукової ідентифікації творчості й інших письменників, які активно розбудовували літературний процес досліджуваної доби, до того ж, більша частина їхнього спадку ще об'єктивно не поцінована. До таких митців належить і В'ячеслав Опанасович Потапенко (1864–1937).

Його ім'я навряд чи відоме сучасному читачеві. Із різних причин творчість прозаїка та драматурга опинилася на периферії вітчизняного літературного процесу: художній доробок митця практично не осмислений критикою, а переважна частина його творів донині чекає на видавця. Однак уже те, що дійшло до широкого загалу, засвідчує: творчість В. Потапенка – непроминальне явище в історії українського письменства. Він посідає помітне місце в ряду таких художників слова, як С. Васильченко, А. Тесленко, М. Левицький, В. Левенко, Д. Маркович, Т. Бордуляк, О. Катренко тощо, у чийй творчості, за словами Н. Шумило, абсолютизувалася потреба «...творення літератури про народ і для народу, хоча їхні творчі особистості, безперечно, зазнали впливу і новочасних мистецьких тенденцій» [266, с. 53].

У вітчизняній науці про літературу практично відсутні серйозні узагальнення письменницької індивідуальності В'ячеслава Потапенка, компетентне визначення її місця в літературному процесі зламу століть. Однак уже І. Франко завважував: «...тисячу раз обговорювані постаті набирають під його (В. Потапенка. – *М. Н.*) пером

чару новості, вбиваються нам у пам'ять» [248, с. 519]. На оригінальність і високу художність оповідань прозаїка «з народного побуту» вказував також С. Єфремов в «Історії українського письменства» [110, с. 518]. А Н Шумило, характеризуючи прозу В. Потапенка в оглядовому аспекті, звернула увагу, зокрема, на специфіку персонажної системи його малої прози: герої письменника – «це вже не стільки ідеалізовані, як зрослі в особливих усамітнених умовах типи. І водночас вони контрастують із нігілістичними тенденціями у творах пізніх традиціоналістів» [266, с. 206]. Принагідно згадає окремі оповідання В. Потапенка дослідник творчості українських письменників Кубані В. Оліфіренко, порушуючи питання про потребу введення творів цього талановитого митця (як і інших письменників-українців, які пов'язали своє життя з Кубанню) до шкільної програми з української літератури [200, с. 30].

Це були перші поодинокі кроки на шляху до розкриття репрезентованої В. Потапенком художньої моделі буття. Отже, очевидною є потреба повернення і до літературного життя, і до наукового обігу ще однієї талановитої, незаслужено забутої поетати. Літературознавче дослідження доробку митця покликане поглибити уявлення про рух проблематики та поетики вітчизняного письменства помежів'я XIX–XX століть – явища складного, неоднозначного й непотлумаченого з належною вичерпністю. Сьогочасність дослідження творчості письменника визначається також тією непересічною роллю, яку відігравала його діяльність у процесі розбудови української малої прози, драматургії, у національному письменстві окресленої доби загалом.

Вперше у вітчизняному літературознавстві тернистий життєвий шлях та творчий спадок письменника був ґрунтовно проаналізований авторкою монографії у дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук «Творчість В'ячеслава Потапенка (еволюція проблематики і поетики)», яка була успішно захищена у Київському національному університеті ім. Тараса Шевченка 28 лютого 2008 р. [194].

У монографії, яка, за суттю, є логічним продовженням наших багаторічних досліджень і творчого пошуку у справі повернення імені В. Потапенка до числа літературних діячів помежів'я XIX–

XX століть, здійснюється цілісне дослідження творчості письменника, що робиться вперше в українському літературознавстві.

Мета монографії – виконати системний аналіз художнього масиву малої прози та драматургії В. Потапенка; визначити домінуючі ознаки проблематики і поетики, специфіку ідейно-естетичної сфери творчості письменника; показати її місце й значення в літературному процесі.

Теоретико-методологічним підґрунтям монографії є історико- й теоретико-літературні праці вітчизняних учених І. Франка, С. Єфремова, О. Білецького, В. Агеєвої, Л. Грицик, А. Гуляка, Т. Гундорової, Л. Дем'янівської, І. Денисюка, В. Дончика, М. Жулинського, Л. Задорожної, Г. Клочка, Ю. Коваліва, В. Кузьменка, М. Наєнка, Д. Наливайка, С. Павличко, Г. Семенюка, М. Сулими, М. Ткачука, С. Хороба, П. Хропка, В. Фашенка, П. Федченка, Ю. Шереха, Н. Шумило, Г. Штоня та інших.

До наукового обігу вводяться раритетні публікації та нові матеріали, що зберігаються у відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України. Цілісне й системне дослідження художнього масиву творчості В'ячеслава Потапенка (проза, драматургія, поезія, публіцистика) здійснюється вперше в українському літературознавстві. Художня спадщина митця вперше розглядається в літературному контексті доби як полістильова модель (романтизм, реалізм із ознаками неореалізму, неоромантизму, імпресіонізму, психологічного письма). У монографії представлена перша спроба комплексного прочитання формозмісту творів В. Потапенка, специфіки художнього інструментарію, мистецького світу письменника. Заакцентовані аспекти індивідуально-авторської поетики осмислюються в тогочасному літературному процесі як синкретична стильова модель, а мистецька самодостатність творів прозаїка та драматурга репрезентується крізь виміри домінуючих критеріїв художності. У пропонованому виданні визначається місце і роль літературної спадщини В. Потапенка в розвитку вітчизняного письменства

У монографії представлено авторську концепцію розвитку літературної творчості В. Потапенка на тлі загальнолітературної семантики його часу. Дослідження жанрової, композиційної, стильової специфіки малої прози та драматургії письменника вважа-

емо певним внеском в історію й теорію літератури (з'ясування образотворчої функції сюжетики, композиційної структури малих прозових і драматичних форм). Матеріал, викладений у монографії, стане важливим для більш ґрунтовного усвідомлення проблеми традицій і новаторства, мистецької самореалізації літератора, еволюції проблематики й поетикальної сфери української прози та драматургії досліджуваного періоду.

У монографії зазначається, що творчість В. Потапенка є оригінальним художнім явищем в українській культурі, вагомим внеском у літературний процес кінця ХІХ–перших десятиліть ХХ століття, має велике значення для подальшого осмислення важливих літературознавчих проблем, пов'язаних із визначенням жанрово-тематичного розмаїття письменства доби «fin de siècle», провідних мотивів і стильових здобутків вітчизняного мистецтва слова загалом. Матеріал, викладений у монографії, може використовуватися в процесі викладання курсу історії української літератури, у спецкурсах і спецсемінарах, при написанні підручників, посібників, нових літературознавчих розвідок; у підготовці видання творів В. Потапенка. Окрім того, дослідження стане в нагоді й студентам, які фахово вивчають культурологію та історію української культури, оскільки В. Потапенко певний час був і професійним актором, працюючи у театральних колективах М. Старицького, М. Садовського. Він є автором і постановником декількох п'єс, що свідчить про його значний внесок у розвиток українського театру. Вивчення творчості митця є важливим на міждисциплінарному рівні студентами-філологами та культурологами, позаяк вона розглядається в культурницькому контексті доби як прояв романтизму, реалізму із ознаками неореалізму, неоромантизму, імпресіонізму, психологізму.

Сподіваємося, що матеріал, викладений у монографії, станеться у нагоді для людей, небайдужих до українського художнього слова, до пам'яті письменника, який повертається до нас із забуття.

РОЗДІЛ 1

ГЕНЕЗА ТА ЕСТЕТИЧНА ПРИРОДА ХУДОЖНЬОГО МИСЛЕННЯ В'ЯЧЕСЛАВА ПОТАПЕНКА

Перехідні періоди в розвитку національної культури, мистецтва є надзвичайно цікавими для дослідників, адже саме на зламі історичних епох відбувається перехрещення, взаємовплив і трансформація художніх концепцій різних поколінь. Таким в історії українського письменства був кінець ХІХ–початок ХХ століття. Завважимо, що доба помежів'я двох століть стала початком перетворень усіх сфер буття – від наукового знання до колективної поведінки, від релігійної діяльності до художнього сприйняття, від нової свідомості до власне життєвого укладу. Гостра духовна криза, пережита романтизмом у Франції, Німеччині і, меншою мірою, іншими європейськими країнами, спричинила з'яву світогляду кінця позаминулого віку – «fin de siècle», найпоказовішою настановою якого був підкреслений індивідуалізм, космополітизм, витонченість, вишуканість форм та аристократична зневага до всього буденного. Слово-поняття «декадент» уперше прозвучало в сонеті французького письменника П. Верлена, присвяченому занепаду (decadence) Римської імперії, й було підхоплене бельгійцями М. Метерлінком і Е. Верхарном, норвежцями Г. Ібсенем, К. Гамсуном, шведом Ю.А. Стріндбергом тощо. Сучасникам декаданс здавався дивним, хворобливим, занепадницьким явищем. Тим часом через десятиліття стало очевидним: це був період, який завершував цілий цикл розвитку європейської культури, що розпочався ще в античності, а також доба осмислення нових художніх ідей, зближення різних жанрів мистецтва. Сформований новий стиль одержав назву «модерн» (від лат. «modernus» – новий, сучасний). Модерн був стилем синтетичним, своєрідною спробою узагальнення художніх традицій Заходу та Сходу, античності й Середньовіччя, класицизму та романтизму.

Прикметним є те, що українська література зламу віків розвивалася в жорстких умовах утисків і заборон рідного слова, була письменством територіально й політично роз'єднаної нації. Незважаючи на це, в ній з'являються нові напрями, художні течії, постають незнані досі образи, мотиви, теми, відбувається взаємодія жанрів, родів, стильових тенденцій, що посутньо змінює національне літературне тло: рівнобіжно культивуються реалізм і символізм, натуралізм і неоромантизм, експресіонізм та імпресіонізм. Саме в цей період, як зазначав С. Єфремов, з'являється «... гурт молодих, свіжих сил, що прилучили свої голоси до голосів своїх попередників і спільними заходами давали в письменстві більш-менш усе те, чим живе й духом живиться освічене громадянство» [110, с. 572]. До їх числа належали В. Винниченко, Леся Українка, О. Кобилянська, М. Коцюбинський, Олександр Олесь, С. Черкасенко, О. Плющ, Г. Хоткевич, В. Стефаник, Марко Черемшина та інші. Відтак маємо всі підстави констатувати, що письменство такого короткого в часовому відношенні періоду було позначене пошуками нових підходів до художнього моделювання дійсності, осмислення сенсу людського буття, поступовим входженням української літератури в європейський мистецький контекст. Орієнтуючись на європейську письменницьку традицію, вітчизняні митці активно втручалися в суспільне життя, розробляли індивідуальні художні прийоми, тяжіли до досягнення неповторного у своїй складності внутрішнього світу, психології та моралі особистості, що трансформувалося в стильове й жанрове розмаїття літературного процесу рубежу XIX–XX століть. Характеризуючи цей процес, Павлина Дунай зазначала, «... що й українське письмо кінця XIX–початку XX ст. не стоїть осторонь магістральних художніх європейських шляхів. Його стан позначений двома основними тенденціями: народницька теорія, яка захищає побутописання й реалізм, і європейська, що оформиться згодом у модернізм. Відповідно, вони сприяли формуванню двох типів ідеології – європейства і народництва» [105, с. 107].

Література зазначеної доби – зосібна художня проза – розвивалася під знаком творчої суб'єктивності, інтуїтивізму, естетичного полістилізму, уваги до філософської проблематики, поглибленого психологічного осягнення індивідуальних характерів, царини

підсвідомого, ірраціонального. Саме мала українська проза кінця XIX–початку XX століття наочно репрезентувала синтез національних культурних архетипів та оригінальних філософсько-естетичних ідей часу. Характеризується вона активною увагою авторів до зображення внутрішнього світу персонажів, розширенням та урізноманітненням розповідної структури, яскравою поетичною семантикою, уведенням у літературний текст художніх засобів суміжних видів мистецтв, чіткістю викладу. Сучасна дослідниця Н. Шумило слушно констатує, що той період «... за рівнем самоусвідомлення літератури... виявив прозаїків різної обдарованості, які на шляху самореалізації... дали зразки психологічної прози, позначеної стильовим багатоманіттям художнього мислення з яскравими «вибухами» ліризму та імпресіонізму» [266, с. 338]. А В. Петров у своїй «Історії української літератури» спостеріг, що тогочасна література переступила межі писань «для домашнього вжитку». Письменники дедалі активніше послуговувалися досвідом давньої й новітньої світової літератури, тому докладні описи у творенні образу поступилися місцем нечисленним, але виразним, характерним штрихам. Із погляду дослідника, автори більше почали звертати увагу не на розвиток дії, а на миттєві відчуття, переживання, специфіку світосприйняття героїв. Учений заакцентував, зокрема, і розвиток жанру новели, заґрунтованої на «випадковому» враженні та «гострому» переживанні [203, с. 192].

Нині маємо поважні синтетичні дослідження вітчизняного літературного процесу кінця XIX–початку XX століть. Та їх автори – Н. Шумило, І. Денисюк, В. Агеєва, С. Павличко, Ю. Кузнецов, інші науковці – приділяють увагу здебільшого доробку першорядних творчих постатей – В. Стефаника, О. Кобилянської, І. Франка, Лесі Українки, М. Коцюбинського, А. Кримського тощо. Тим часом сучасна наука про літературу поповнюється новими відомостями про життєвий і творчий шлях талановитих, але несправедливо забутих митців, які працювали на ниві красного письменства поряд із корифеями. З-поміж великої кількості оригінальних, розмаїтих талантів помежів'я XIX–XX століть вирізняється постать В'ячеслава Потапенка – прозаїка, драматурга, поета, чия творчість із різних причин дотепер перебуває на маргінесах української літературної мапи.

Слід зазначити, що на сучасному етапі розвитку вітчизняного літературознавства відбувається активний процес повернення із забуття багатьох так званих «маргінальних» письменників. Так, лише нещодавно дослідники літератури почали говорити про слобожанського письменника кінця XIX–початку XX століття Олександра Катренка, мистецьке змушнення якого відбувалося в один час із В'ячеславом Потапенком. На перші виступи О. Катренка в жанрі малої прози І. Франко дав схвальний відгук, називаючи митця учнем Достоевського, «того геніального психолога-мучителя, який любить малювати хорих, змучених, вибитих з колії людей, важкі ситуації, тривожні настрої» [248, с. 519]. О. Катренко залишив по собі прозові твори, наскрізь пронизані українською національною ідеєю. При цьому симпатії автора – на боці демократичної інтелігенції з її мріями, сподіваннями, тривогами й надіями (оповідання «Із записок народолюбця», «Лихо розуму не тлумить, а буркає», «Образок», «Каганців сон» тощо). Відгуки Франка про нього були різними – від схвальних до критичних. Однак про В. Потапенка великий письменник і мислитель повсякчас відгукувався однозначно позитивно.

Реставрація подробиць життєвого шляху В'ячеслава Потапенка, із погляду авторки монографії, слугуватиме глибшому розумінню творчості митця, її витоків та еволюції, допоможе простежити процес становлення його світоглядних і естетичних позицій. Тому, досліджуючи мистецький доробок письменника, авторка монографії ставила за мету відтворення цілісної картини його життя та творчості. Проте, це виявилось доволі складним завданням, оскільки біографічних даних про митця збереглося надзвичайно мало; в Україні ж, як уже йшлося, немає жодного спеціального дослідження про нього. Скупі відомості загально-го характеру трапляються лише в бібліографічних довідниках «Письменники Радянської України» [205, с. 719], «Митці України» [174, с. 473] та деяких енциклопедичних словниках.

Уперше коротка біографія В. Потапенка була оприлюднена 1902 року в альманасі «Вік», редактованому С. Єфремовим. Це тритомне зібрання кращих художніх творів із біографіями письменників стало першою антологією української літератури XIX століття. У третьому томі «Віку» («Українська проза

з 80-х років XIX в. до останніх часів») із-поміж біографій і творів Б. Грінченка, С. Коваліва, Д. Марковича, Н. Кобринської, М. Грушевського, Дніпрової Чайки, О. Маковея, А. Кримського, Л. Мартовича, Т. Бордуляка, Л. Яновської, В. Стефаніка, Грицька Григоренка тощо були вміщені короткі відомості про В. Потапенка й надруковані два його оповідання – «На нові гнізда» та «Чабан».

Із цього видання довідуємося, що В'ячеслав Опанасович Потапенко народився 21 грудня 1863 року (за старим стилем) у селі Березані (Веселий Кут) на Херсонщині. Був сином дідача, освіти здобув у Петербурзькій юнкерській школі. Упродовж 1883–1900 років служив актором у різних українських театральних трупах (дебютував у «драматичному товаристві» М. Кропивницького). Літературну творчість В. Потапенко розпочав 1885 року (оповідання «Чубатий», «Чарівниця», «Злодій», «Перша карна справа» та ін.; не надруковані драматичний етюд «Грішниця» і драма «За друга»). «В особі Потапенка українське письменство має не дуже плодovitого, але симпатичного, талановитого робітника» – підсумовують упорядники [73, с. 178].

У процесі пошукової роботи з'ясувалося: існує потреба в тому, щоб простежити етапи становлення особистості письменника, його світоглядних, мистецьких позицій, з'ясувати малодосліджені моменти його біографії, безпосередньо чи опосередковано пов'язані з художньою творчістю. Зокрема, було надіслано запити до Державного архіву, Центру документації нової історії Краснодарського краю Російської Федерації (відомо, що впродовж 1900–1937 років В. Потапенко перебував на Кубані). Із обох установ отримано відповіді, що містять ідентичні копії статті про письменника, вміщеної в «Энциклопедическом словаре по истории Кубани» [267, с. 356]. Відомості про його життя до 1900 року в надісланих матеріалах і в альманасі «Вік» – однакові.

Отже, майбутній митець народився 2 січня 1864 року у поміщицькій родині в селі Веселий Кут на Херсонщині. Закінчив Петербурзьку юнкерську школу, проте відомостей про його військову службу ми не маємо. Із 1883 року В. Потапенко служив актором, набуваючи практичного театрального досвіду в трупі корифея української сцени М. Кропивницького, що була, за словами дослідника історії українського театру Д. Антоновича, найкращою школою «...

для починаючих обдарованих артистів» [7, с. 159]. Д. Антонович вказував також, що серед акторів третього випуску школи Кропивницького були талановиті виконавці – Чубатий, Варвалюк, Замічковський, Милославський, Суходольський, Суслов, Ванченко, Ковалевський, Мироненко, Потапенко – «... все або учні Кропивницького, або учні учнів Кропивницького, але всі – одна його школа, і школу ту знати в найкращих моментах їхнього виконання» [7, с. 159].

Згодом В. Потапенко служив актором і режисером у київських театральних трупах М. Васильєва-Святошенка, М. Старицького (у співавторстві з останнім він написав драму «За друга», поставлену в грудні 1887 року). Перші художні твори письменника побачили світ 1888 року у львівській «Зорі» та «Літературно-науковому віснику». Саме в цих виданнях нам вдалося натрапити на деякі з нечисленних надрукованих прозових творів автора – «Чубатий» (1889), «Перша карна справа» (1892), «На нові гнізда», «Чарівниця» (1899), «Злодій» (1900). Переважна ж частина прозового, драматичного та поетичного доробку митця в рукописному вигляді донині зберігається у відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України. У 1900 році В. Потапенко переїхав до Новоросійська, а з 1904 року й до смерті жив на Кубані, в місті Катеринодарі, працював у різних театральних трупах, друкувався в місцевих газетах «Заря», «Черноморское побережье», «Утро» (1906–1910 рр.). Деякий час він обіймав посаду видавця-редактора катеринодарської газети «Новая заря». Саме тут уповні виявився талант Потапенка як прозаїка, фейлетоніста, літературного критика. 1910 року газету було закрито, і В. Потапенко відійшов від журналістської діяльності. Упродовж наступних шести років він працює в катеринодарських театрах як режисер, сценарист, автор драматичних творів. Маємо також свідчення, що митець був активним членом літературного об'єднання «Плуг» [205, с. 719]. Останнє, на нашу думку, має певне значення для з'ясування ідеологічних орієнтирів та естетичних уподобань В. Потапенка. Як відомо, згуртувавшись довкола газети «Селянська правда», члени літературної організації «Плуг» (С. Божко, В. Гжицький, Н. Забіла, Г. Коляда, А. Крашаниця, В. Минко, П. Панч, С. Пилипенко, І. Сенченко, П. Усенко, В. Чередниченко, І. Шевченко та багато інших) стави-

ли за мету об'єднання розпорошених досі письменників із метою проведення широкомасштабної організаційно-культурницької роботи на селі. Окрім того, учасники спілки селянських письменників задекларували свою перманентну увагу до насущних проблем сучасного буття, обстоювали пріоритет змісту мистецького твору над його формою, виступали за критичне послуговування художнім досвідом минулого тощо.

Мусимо констатувати, що відомості про останні роки життя В'ячеслава Потапенка дотепер залишаються доволі суперечливими. Так, із переданих сином письменника до Інституту літератури імені Т.Г. Шевченка НАН України документів [29] довідуємося, що В. Потапенка, як і багатьох тогочасних митців, не минули жорна тоталітарної машини. Адже в період панування марксистсько-ленінської ідеології «... широкого розголосу набувають репресії проти діячів культури. Жертвами репресій стають М. Хвильовий, Л. Курбас, Г. Косинка, Д. Фальківський, Є. Плужник, В. Підмогильний, В. Поліщук, О. Ковінька, ВАПЛІТЕ, «Марс», а також безліч літературно-мистецьких угруповань менш відомих» [70, с. 123].

Пануванням партлітноменклатурної диктатури пояснюємо й те, що В. Потапенко – талановитий поет, прозаїк, драматург, журналіст і публіцист – в останні роки життя змушений був працювати дератизатором у Краснодарській міській лікарні. Із вищезгаданих документів дізнаємося також про те, що В. Потапенко потрапив під слідство за активну участь в Українській секції Краснодарської асоціації пролетарських письменників. Згодом його було заарештовано, а з-під варті звільнено лише 9 серпня 1942 року. Відразу ж після звільнення, згідно із документами, письменник долучається до антифашистського руху, стає учасником Краснодарської підпільної організації. У вересні 1942 року, як свідчить довідка, В. Потапенко був схоплений гестапо і розстріляний зондеркомандою СС-10-А [29]. Лише через рік його тіло було вилучене з протитанкових ровів і перепоховане на військовому кладовищі міста Краснодара. У фондах відділу рукописів Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка зберігається фотокартка меморіальної плити з цього кладовища, на якій із-поміж інших прізвищ викарбувано ім'я українського письменника.

Навесні 2006 року, щоб з'ясувати суперечливі відомості про останні роки життя митця, ми надіслали запити до архівів СБУ в Києві та ФСБ Російської Федерації у Краснодарському краї. Зі Служби безпеки України надійшла довідка про те, що відомості про письменника В. Потапенка в архівних фондах відсутні. З архіву ФСБ Краснодарського краю відповіді, на жаль, не маємо.

Із Державного архіву Краснодарського краю ми отримали іншу інформацію про останні роки життя митця, яка відрізняється від тієї, якою володів син письменника. За цими даними, він загинув на п'ять років раніше, коли був засуджений постановою трійки УНКВС по Азово-Чорноморському краю 8 серпня 1937 року до розстрілу за контрреволюційну діяльність і «... причетність до організації, що займалася підготовкою теракту над вождем ВКП(б)» [267, с. 356]. Попри те, що письменник так і не визнав своєї провини, через два дні його розстріляли. Реабілітовано В. Потапенка було вже значно пізніше – 26 березня 1958 р. [29]. Останнім часом до питання про репресії радянської влади проти кубанських літераторів, діячів культури, істориків, журналістів часто звертався у своїх наукових студіях дослідник творчості українських письменників-кубанців Віктор Чумаченко [1956–2017], зазначаючи, що ця проблема ніколи не була актуальною як для місцевих, так і для зарубіжних істориків літератури [259, с. 1]. Лише нещодавно питання нищення українського культурного генофонду на Кубані в 30-х роках ХХ століття почали активно досліджувати як в Україні, так і на теренах Росії.

В. Чумаченко склав мартиролог кубанської літератури, історії та журналістики, де серед тридцяти імен репресованих радянською тоталітарною машиною представників творчої інтелігенції Кубані названо й ім'я В'ячеслава Потапенка. Згідно з відомостями, представленими дослідником, В. Потапенко був заарештований 5 листопада 1936 року за звинуваченням у проведенні контрреволюційної роботи та участь у терористичній організації. 8 серпня 1937 року він був засуджений до вищої міри покарання й розстріляний у Ростові-на-Дону. У дослідженнях В. Чумаченка, отже, знаходить підтвердження інформація про В. Потапенка, що надійшла у відповідь на наш запит із Краснодару. Як бачимо, ставити крапку у висвітленні біографії митця ще рано. Наразі пе-